

SLOVENSKI ROKOPISI O ŠTIRIH POSLEDNJIH STVAREH ČLOVEKA IN BAROČNO ESHATOLOŠKO IZROČILO

Matija Ogrin

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, ZRC SAZU, Ljubljana
matija.ogrin@zrc-sazu.si

DOI:10.4312/Obdobja.36.33-41

Že v patristiki in nato v srednjem veku so nastali temeljni spisi eshatologije kot nauku o koncu časa in sveta ter o zadnjem cilju človeka. Te teme so nadalje razvili zgodnjenovoveški avtorji, zlasti baročni, med njimi kapucin Martin Cochemski. Njegovi spisi o poslednjih stvareh so bili med Slovenci baročne dobe tako priljubljeni, da sta nastala najmanj dva med seboj neodvisna prevoda v slovenščino v več verzijah. Njih obstoj se je mogel opirati le na rokopisno kulturo in so literarni vedi ostali neznani. V prispevku predstavljamo slovenske rokopise o poslednjih stvareh: *smrt, sodba, pekel, nebeško kraljestvo*. Obsežnejši rokopisi združujejo vse štiri glavne teme. Posamična poglavja z eshatološkimi temami pa so slovenski pisци po svojem izboru prepisali tudi v drugo rokopisno preoddajo baročne dobe.

slovenska književnost, barok, rokopisi, eshatologija, poslednje stvari, Martin von Cochem

The themes of the fundamental eschatological writings by the Church fathers were later developed by medieval and early modern writers. One highly successful 17th century writer was Capuchin Friar Martin of Cochem. His book on the four last things was so widely beloved that among Slovene readers in the Baroque period, at least two different Slovene translations were prepared and these survived in a number of versions. Their existence relied exclusively on manuscript culture and remained unknown to literary historians. In the paper, an outline is given of the Slovene manuscripts on the four last things: *death, judgement, hell and heaven*. Some extensive manuscripts survived that contain the entire book of Friar Martin. Several fragments and chapters of this eschatological text are also transmitted through secondary textual tradition.

Slovene literature, Baroque, manuscripts, eschatology, four last things, Martin of Cochem

Eshatološka tradicija *quattuor novissima*

V krščanski teologiji so vse od časov prve Cerkve močno odmevale Jezusove besede iz evangelijev o koncu časov, izražene zlasti v njegovem zadnjem govoru na Oljski gori (Mt 24; Mr 13). Te besede so dale nov pomen tradicionalnim staro-zaveznim temam o koncu dni ali časov in prihodu mesije. Na teh izhodiščih se je že v obdobju patristike razvila in v srednjem veku nadaljevala kompleksna teološka misel o poslednjih stvareh, s katerimi se iztečeta eksistenca človeka kakor tudi čas in obstoj sveta v celem – eshatologija. Izraz poslednje stvari je dobredni prevod grškega samostalnika *ta eshata*. Prevedli bi ga lahko tudi »poslednji dogodki ali *poslednji časi*,

pri čemer izraz *poslednji* lahko pojmuje kot mejo in vrh, konec in dopolnitev. Torej ne gre samo za stvari in dogodke, ki so časovno zadnji, na koncu, temveč pomenijo le-ti cilj našega življenja in vrh odrešenja» (Sorč 1997: 12). V krščanski eshatologiji so s prihodom Jezusa Kristusa nastopili poslednji časi. Kristus je poslednji, *ho eshatos*, k njemu se usmerja vsaka eksistenca in vse veseljstvo. »Tak je ne samo kot sodnik ob koncu časov, ampak že kot učlovečeni, križani in vstali« (prav tam).

Teme, ki jih obravnava eshatologija, se združujejo med drugim v štiri sklope dogajanja, od katerih bo vsak človek doživel tri: svojo smrt, (posebno ali osebno) sodbo, pekel ali nebeško kraljestvo. Teološka literatura jih je obravnavala kot individualno ali osebno (personalno) eshatologijo. Poleg teh obsega teologija tudi nauk o poslednjih rečeh celotnega človeštva, njegove zgodovine in sveta kot celote, tj. splošno ali skupnostno (komunitarno, tudi kozmično ali univerzalno) eshatologijo. Njene glavne teme so Kristusov ponovni prihod (prihod v slavi), vstajenje mrtvih, vesoljna sodba in konec sveta (Sorč 1997: 13). Te teme so obravnavali številni teološki pisci, kakor sv. Klemen Aleksandrijski, Tertulijan, Origen, sv. Justin, sv. Irenej Lyonski, sv. Avguštin idr. v pozni antiki, v srednjem veku pa med drugimi Dionysius Carthusianus, Gerardus de Vliederveen in številni drugi.

Na tem izjemno obsežnem spekulativnem ozadju, ki ga sestavljajo desetine temeljnih teoloških del in verjetno stotine njihovih poznejših predelav ter raznih besedilnih apropiacij zgodnjega novega veka, je baročna doba razvila eshatološke teme v intenzivno teološko-literarno govorico o *quattuor novissima*. Kot poprej se tudi v baročnih delih o štirih poslednjih stvareh individualna ali osebna eshatologija močno prepleta z univerzalno. O *quattuor novissima* so pisali številni avtorji, med katerimi je posebno večje združeval teologijo in literarno naracijo kapucinski pater Martin Cochemski (1634–1712) iz renske redovne province.¹ Komaj si je mogoče misliti, da so bile knjige tega kapucinskega pisatelja že v njegovem času tako izjemno priljubljene in razširjene, da je v letih med 1666 in 1740, torej v času njegovega življenja in tri desetletja po smrti, izšlo več kot 450 izdaj njegovih del, do 20. stoletja pa precej nad 1.500 izdaj (Meid 2009: 779). Odlična spretnost Cochemskega kot pisatelja je bila, da je zmožni teologijo in spekulativne prvine nekanoničnih izročil združiti ter ob tem preoblikovati v živo, razgibano literarno pripoved, kjer »dajejo številne retorične figure in medbesedilne figure ter sledenje baročni poetiki besedilu nedvomno literarni značaj,« saj pripovedne in meditativne prvine besedila vzpostavljajo »doživljajski, imaginarni svet« (Žejn 2017: 178), kjer se povezujejo svetopisemska in apokrifna izročila, dogma in legenda, teološka razlaga in umetniško-doživljajska ubeseditve. S svojimi literarno-oblikovalnimi sredstvi, npr. z imitacijo bibličnih stilemov »avtor prikazuje in poudarja trpljenje in čustveno doživljanje ter pri naslovniku dosega intenzivnejše sovživetje v notranji, čustveni svet protagonistov« (Žejn 2017: 189), zato je njegova proza delovala na stotisoče bralcev nevsiljivo prepričljivo in doživljajsko intenzivno.

¹ Nemško ime Martin von Cochem je po kapucinski tradiciji redovnih imen sestavljeno iz redovniškega imena in prilastka, ki ga daje redovnikov rojstni kraj, zato slovenimo Martin Cochemski, tako kakor Janez Svetokriški ipd.

Martin Cochemski in slovenska preoddaja² baročne asketike

Nakazane literarne kvalitete, psihološka prepričljivost in duhovna kredibilnost so značilne za vsa Cochemova dela, med katerimi je najbolj znano impozantno delo *Das Grosse Leben Christi* v dveh knjigah, ki skupaj obsegata okrog 1.500 velikih strani v dveh stolpcih.³ To delo lahko imenujemo veliki tekst baročne asketike ali literature duhovne izgradnje – in prav to besedilo v številnih izdajah je bilo vir, po katerem je neznani slovenski pisec, verjetno kapucin, sredi 18. stoletja priredil rokopis *Jezusovo življenje v sto postavah* (NRSS Ms 028) ali kakšen njegov protograf, če je obstajal, nato pa iz te tradicije *Poljanski rokopis* (NRSS Ms 023) in nekatere druge, fragmentarno ohranjene rokopise o Jezusovem življenju.

Renski kapucin je svoje veliko besedilo o Jezusovem življenju pregledoval, popravljal in dopolnil v več izdajah; leta 1689 je izšla že peta izdaja te velike knjige, ki je pozneje, kot je videti, avtor ni več spreminjal.⁴ Pač pa ji je že okrog leta 1700 dodal novo, precej obsežno delo o poslednjih stvareh, tako da obsega v izdaji iz leta 1712 (septembra tega leta je avtor umrl) celotna sestavljena knjiga o Jezusovem življenju s tem dodatkom vred kar 1.600 velikih strani. Naslov tega dela je: *Nützlicher Zusatz zu dem Leben Christi, von denen Vier letzten Dingen: Nemlich von dem Tod, Gericht, Höll, und Himmelreich*.⁵ In prav to je besedilo, ki so ga naši baročni pisci prevajali ter nam njegove priredbe zapustili v doslej neznanih rokopisih o štirih poslednjih stvareh.

Preden se jim posvetimo, naj še poudarimo, da je pater Martin v uvodu k temu spisu o poslednjih stvareh razložil, zakaj ga je namenoma uvrstil prav v knjigo o Jezusovem življenju kot njen tretji, sklepni del: kakor je knjigo začel z uvodnimi poglavji o Bogu in stvarjenju sveta ter starozaveznimi predpodobami o prihodu Odrešenika, tako jo želi tudi skleniti s spisom, ki prikazuje, kako bo Jezus ob koncu časov »ustvarjene reči deloma uničil, deloma prenovil, in kaj bo v večnosti storil s svojimi izvoljenimi, kaj s svojimi sovražniki,« s čimer bo knjiga o Jezusovem življenju in delovanju popolnejša, bralca pa bodo nagovorile številne stvari, ki zadevajo njegovo lastno življenje ob smrti in po nji – saj Jezusovega življenja, trpljenja in vstajenja »ni mogoče ločevati« od poslednjih stvari človeka.⁶ Tako je evidentno, zakaj

² Preoddaja (nem. *Textüberlieferung*, angl. *Textual transmission*) je pojem iz filologije in eden temeljnih konceptov tekstne kritike. Pomeni, prvič: skupino rokopisov, v katerih je določeno besedilo ohranjeno in posredovano bodisi v celoti ali fragmentarno; drugič: proces posredovanja besedila s prepisovanjem iz enega rokopisa (ali več rokopisov) v nov rokopis. Preoddajna zgodovina je zato temeljna naloga znanstvenokritične izdaje besedila. Prim. Jäger 1998: 34, 35, 39 ss.

³ Samo drugi del tega obsežnega besedila obsega v eni od izdaj s konca 17. stoletja (prim. Cochem 1696) skoraj 900 strani.

⁴ Prim. datacijo uvodnih cenzurnih besedil iz let 1682 in pozneje ter avtorjev uvod v izdajah Cochem 1712, Cochem 1759 idr., ki je datiran povsod enako: leta 1689. Iz prvih vrstic uvoda je razumeti, da je leta 1689 avtor delo že petič predelal in izdal.

⁵ V izdaji Cochem 1712 je to sklepni del (prbl. 200 str.) knjige; delo o poslednjih štirih stvareh je navedeno tudi v dolgem glavnem naslovu na krovnih strani izdaje, kar je dokaz, da je bilo dejansko vključeno v izdajo Cochem 1712; vendar pa je paginirano od 1 naprej, kar spet pomeni, da je bilo natisnjeno že poprej in se je lahko prodajalo tudi samostojno.

⁶ Prim. avtorjev uvod v dodani spis o poslednjih stvareh *Nützlicher Zusatz zu dem Leben Christi, von denen Vier letzten Dingen* (Cochem 1712: 2).

so vezali oba dela Cochemove knjige o Jezusu in dodani spis o poslednjih stvareh skupaj, vse tri v isto knjigo. Kot bomo pokazali, je ta notranja, vsebinska povezava vplivala tudi na življenje rokopisov. Vsekakor pa je treba imeti v mislih, da je vita Christi kot zvrst asketičnih besedil ter njeno obsežno besedilno zaledje srednjega veka (prim. Avsenik Nabergoj 2016) pogosto prepletena ali se vsaj dotika z zvrstjo eshatoloških besedil starejših dob, saj so o obeh velikih temah večkrat pisali isti pisci in celo v okviru istega besedila.

Na Slovenskem je bil veliki tekst patra Martina Cochemskega preveden, predelan in posredovan v številnih rokopisih. Mnogi od njih so propadli, še vedno pa je ohranjena presenetljivo obsežna rokopisna preoddaja, odkrita v zadnjih letih:

- NRSS Ms 023. *Poljanski rokopis* je bil kot glavni, najobsežnejši ohranjeni nosilec preoddaje iz let okrog 1800 že večkrat predstavljen.
- NRSS Ms 028. *Jezusovo življenje v sto postavah* iz srede 18. stoletja, le fragmentarno ohranjen, je predloga, s katere je bil *Poljanski rokopis* prepisan.⁷
- NRSS Ms 111. *Jezusovo življenje in trpljenje* je rokopis, datiran leta 1807, ki se je ohranil v zapuščini bukovnika Matije Nagliča, vendar gotovo ni njegovo delo. Sestavljajo ga tri besedila, prevzeta ali predelana iz obširne slovenske baročne besedilne tradicije o Jezusovem življenju. Prvih 14 poglavij (str. 1–132) povzema Jezusovo življenje od začetka njegovega javnega delovanja do zadnje večerje in odhoda na Oljsko goro. Na str. 132 se nepričakovano začenja poglavje *Od nebeshkiga vesela*, ki ni del pasijonskega izročila, temveč izvira iz meditativnih besedil o štirih poslednjih stvareh, obsega str. 132–149. Na str. 149 se začenja tretje besedilo s podrobnejšim opisom Jezusovega pasijona, poglavja so šteta na novo: *Ta prvi Capitel od tega verta Gethsemani*. Snov besedila s strani 118–132 se v tretjem besedilu delno ponovi; evangelijska vsebina je enaka, vendar gre vsekakor za dve različni besedili.⁸ To pa najverjetneje pomeni le, da sta prvo in tretje besedilo v tem rokopisu prepisana iz dveh različnih vej besedilne tradicije – torej iz rokopisov, ki so ali sta predstavljala vsaj dve predelavi oz. prevodni priredbi izročila o Jezusovem trpljenju.

Ta rokopis je odličen primer, ki pričuje, kako raznolika in kompleksna je bila rokopisna preoddaja slovenskih besedil zvrsti vita Christi in kako globoko je segla v 19. stoletje, vsaj v dobo, ki jo po zunanjih znakih štejemo za razsvetljsko, kmalu zatem pa za romantično. Glede na fragmentarno naravo vseh treh besedil v rokopisni knjigi je verjetno treba sklepati, da so to prepisi starejših, morda le delno ohranjenih rokopisnih tekstov. Vsekakor pa drugo besedilo v Ms 111 – poglavje *Od nebeshkiga vesela* – dokazuje, da sta se obe veliki zvrsti asketike, vita Christi in eshatološke meditacije o poslednjih stvareh, tudi v slovenskih rokopisih prepletali in dotikali.

⁷ Podrobnejša tekstološka raziskava je odkrila, da je pisec *Poljanskega rokopisa* uporabljal tudi neki drug vir poleg Ms 028, verjetno rokopis, ki se ni ohranil (Ogrin, Žejn 2016: 131).

⁸ Opis rokopisa je povzet po *Registru slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja*, Ms 111.

Slovenski rokopisi o poslednjih stvareh

Vsi doslej znani slovenski rokopisi z eshatološko vsebino so prevodi oz. priredbe spisa p. Martina Cochemskega in so glede na temo, ki je bila ena izjemno priljubljenih v baročni dobi, razmeroma pozni. Nastali so šele ob izteku 18. stoletja in celo v 19. stoletju. To ne pomeni nujno, da so tako pozno nastala tudi besedila, ki so v teh rokopisih ohranjena. Kakor pri *Poljanskem rokopisu* se lahko tudi za katerega od rokopisov o poslednjih stvareh izkaže, da je le poznejši, zadnji ohranjeni člen v daljši besedilni tradiciji eshatoloških tekstov.

Ohranjeno tekstno tradicijo ali preoddajo sestavljata dve skupini rokopisov. Prvo, najpomembnejšo skupino predstavljajo trije rokopisi, izmed katerih vsak vsebuje celotno vsebino besedila Cochemskega o poslednjih štirih stvareh človeka; pomembno je, da je vsak rokopis ob nastanku zajel celotno besedilo, čeravno nas ta besedilna tradicija ni dosegla brez poškodb, zato seveda ta ali oni list manjka. Drugo skupino sestavljajo fragmentarni rokopisi, kakršen je zgoraj omenjeni Ms 111, ki vsebujejo le določene odlomke spisa o poslednjih stvareh; ti fragmentarni zapisi celotno podobo preoddaje bistveno dopolnijo, vendar jo tudi zapletejo, zato jih bom obravnaval na drugem mestu. Prvo skupino je moč kratko predstaviti tako:⁹

- NRSS Ms 034. *Smrt, sodpa, peku, nebesku kralestu* je morda najstarejši od ohranjenih rokopisov in je tudi edini datiran; dokončan je bil *25 dan Juniusa u lejt u en 1793*. Na 160 straneh folianta vsebuje vse besedilo Cochemove knjige, razpored poglavij ustreza nemškemu izvirniku. Na ustreznem mestu manjka le sklep 4. poglavja in celotno 5. poglavje prvega dela – o smrti.¹⁰ Zdi se, da je prav zato druga roka na koncu rokopisa začela pisati manjkajoči *Ta peti Kapitel Od tega schrahu biana tega vrtelna*, od katerega sta se ohranili le strani 160 in 161, nadaljevanje je izgubljeno. Dejstvo, da je druga roka začela prepisovati manjkajoče peto poglavje, močno okrepi hipotezo, da je poprej obstajala skupna predloga, iz katere sta prepisovali tako prva kakor druga roka. Ta predloga bi utegnila biti po izvoru koroška, saj je v rokopisu Ms 034 zaslediti nekatere koroške oblike, kakor *veliku drujeh*, *lubesniva Nebesta*, ki se menjavajo s prevladujočimi kranjskimi.
- NRSS Ms 119. *Knjiga o štirih poslednjih rečeh* – je morda nekoliko mlajši rokopis kakor Ms 034, vendar žal precej poškodovan. Zapisan je bil na več kot 400 straneh, zdaj je ohranjenih prbl. 385, nekateri listi le fragmentarno. Na začetku manjka prvo poglavje o smrti, več ohranjenih listov je zelo poškodovanih, delno odtrganih, na koncu manjka tretje poglavje o nebesih.
- NRSS Ms 037. *Bukve od štirih poslednjih reči* je naslov 520 strani obsežnega rokopisa, ki je nekoliko mlajši, gotovo iz prve polovice 19. stoletja. Na začetku manjka osem strani, tj. pol prvega poglavja o smrti, nekaj tudi na koncu. Pravopis je še precej neregularen, mestoma se pojavlja *sch* za glas š, pogosto */s* za glas z,

⁹ Opisi naslednjih rokopisov so povzeti po *Registru slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja*.

¹⁰ Kjer bi moralo biti peto poglavje, je brez zveze z glavnim tekstom vstavljen odlomek Šembiljinega prerokovanja (prim. fol. 4v–5r). Ni izključeno, da so zaradi vstavljanja te pole (dveh listov) v rokopis izpadli listi s petim poglavjem; vendar je paginacija kodeksa od 1 do 161 izvirna in nepretrgana, večidel pravilna.

Slika 1: Primerjava odlomka iz rokopisov Ms 034 in Ms 119

tudi za s; pojavlja se tudi značilni baročni j, vendar redkeje, ta znak in skupino *sch* je razumeti kot posledico prepisovanja s starejše predloge. Pisarskih pomot praktično ni.

Kar zadeva razmerje do nemškega Cochemovega besedila, nam primerjava pokaže, da je prevod v rokopisu Ms 037 bistveno bolj zvest izvirniku in zato mnogo obsežnejši, medtem ko je besedilo Ms 034 precej bolj strnjeno, ne gre toliko za prevod kakor za priredbo: večji deli, tudi celi odstavki izvirnika so povzeti v en kompleksen stavek ali sploh izpuščeni; retorično nagovarjanje bralca kot slogovno sredstvo, ki ga ima tudi Cochemski, slovenski pisec uporablja mnogo pogostejše in drugače. Gradnja stavka je v Ms 034 bolj skladna, urejena in zato besedilo bolj berljivo, vendar vsebuje nekaj več germanizmov, medtem ko se Ms 037 izraža z bolj slovenskim besedjem, toda mestoma s skladenjskimi napakami.

Ta rokopisna besedila kar vabijo, da bi s strojno podprto kolacijo¹¹ vseh treh ugotovili morebitno genetično, torej vzročno bližino ali oddaljenost med njimi. Ta naloga je prihranjena za znanstvenokritično izdajo, tu pa želimo vsaj za prikaz problema in metode predstaviti primerjavo verzij krajšega odlomka. Za primerjavo smo izbrali odlomek iz poglavja *Ta 2. Capitel od gore ustaenia teh mertuih sa sodni dan*, ki je eden izmed najlepših, literarno oblikovanih delov te baročne mojstrovine. Kolacijo treh verzij¹² odlomka o vstajenju teles zveličanih ljudi smo naredili s programom Juxta.¹³

¹¹ Kolacija je sopostavitev dveh ali več verzij istega besedila ter njihova natančna primerjava od črke do črke. Je temeljni postopek tekstne kritike. Pomensko se prekriva ali dopolnjuje s pojmom recenzija. Prim. Ogrin, Žejn: 2016: 125–126; Jäger 1998: 35.

¹² Primerjavo odlomka iz rokopisov Ms 034 in Ms 119 prikažemo s sliko, primerjavo med Ms 34 in Ms 37 pa v nadaljevanju opišemo.

Slika prikazuje podrobno vzporedno primerjavo verzij iz rokopisov Ms 034 in Ms 119 na ravni znaka. Primerjava pokaže, da se besedili najbolj razlikujeta na ravni pravopisa in oblikoslovnih značilnosti, ki so pri Ms 034 povezane verjetno z vplivom knjižne norme, pri Ms 037 pa bolj z vplivom gorenjskega govornega jezika. Tako opazimo npr. spremembe, ki kažejo izrazit samoglasniški upad: *isvelizhaniga* > *isuelizhanga*; *u taki lepoti* > *u tak lepot*; *bo to Telo shivo ratalo* > *bo to telo shuo ratalu* (žvo) ipd.

Tekstološka podobnost obeh besedil bi navajala k misli, da je Ms 119 nemara prepis ali gorenjska redakcija besedila iz Ms 034. Vendar je treba biti pri tem previden. Ms 119 vsebuje ne le drobne narečne odklone od Ms 034, ki sodijo na raven akcidentalij, marveč tudi bistveno bolj pomembne leksikalne in skladenjske odmike, ki sodijo med t. i. tekstnokritične substancialije. Oglejmo si tale stavek, kjer duša govori svojemu telesu:

Ms 034: *porezhe ta dusha is serza se resve/selim tebe supet goro v/seti, inu u tebe iete*

Ms 119: *porezhe ta du/ha is /erza /e resueselim de u tebi supet goru/tanem, tebe goru-set in u tebe jite*

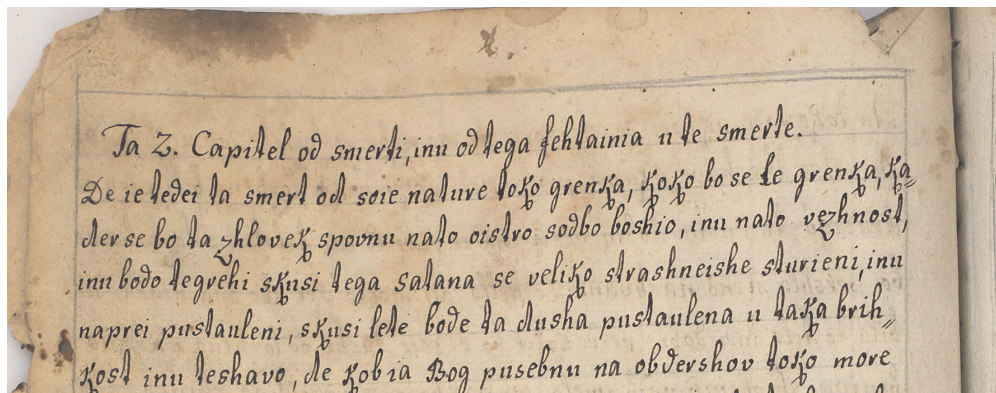
Prva pomembna sprememba v Ms 119 je dodatek *de u tebi supet goru/tanem*; druga pa je le pisna, toda zaradi tedaj že starinskega *j* pomenljiva: *u tebe iete* > *u tebe jite*. Vsaka v svojem redu sta ti spremembi takšni, da vzbujata dvom, ali sta nastali kot posledica neposrednega prepisovanja iz rokopisa Ms 034 v rokopis Ms 119. Kolacija odkrije precej podobnih primerov in šele njihova natančna evidenca bi podala zanesljivo podobo o razmerju med rokopisoma; tu jih ni moč dalje obravnavati, postavimo lahko le delovno hipotezo.

Razmerje med tema rokopisoma je verjetno bolj kompleksno: zdi se, da sta v neki genetični povezavi, toda ne tako, da bi Ms 119 sledil iz Ms 034, marveč tako, da oba izvirata iz skupne besedilne tradicije. Na drugem mestu bomo skušali pokazati, ali nista oba rokopisa nastala kot medsebojno neodvisni redakciji istega protografa – starejšega rokopisa, iz katerega sta zajemala vsak po svoje.

Če algoritem programa Juxta prikazuje medsebojno oddaljenost teh dveh besedil z indeksom 0,65, pa je ta razlika bistveno večja med Ms 034 in Ms 037, kjer Juxta kaže kolacijo z indeksom oddaljenosti 1,08. Rokopis Ms 037 je namreč besedilno celovit in skladen z nemškim izvirnikom – in skoraj gotovo *ni* genetično povezan z Ms 034. Pač pa v nekem svojem stavku skriva zagonetno napotilo na širši besedilni kontekst, namreč: *De pa nobene Britko/sti, ino Teshave, ni/so vezhi, koker smertne Teshave, toko vidmo, nad Chri/stu/sam nashem Odreshenikam, ino to /em tudi, jest u temo Capittelno, od, negove Smerti prou na tanko popi/sou*. Ker so izvirni spis o poslednjih stvareh človeka izdajali že kmalu po letu 1700 skupaj z velikim tekstom o Jezusovem življenju, je možno, da se tudi slovenski pisec rokopisa Ms 037 v tem stavku sklicuje na poglavje v rokopisnem, žal neznanem prevodu obširnega Jezusovega življenja. To

¹³ Juxta je enostavno, toda zmogljivo ekdotično orodje za primerjavo verzij besedila, prosto je dostopno kot samostojen program, razvijalci pa ga dalje razvijajo kot javni spletni servis Juxta commons. Več o programu v Ogrin, Žejn 2016.

je tembolj verjetno, ker je pater Martin ta stavek zapisal tako, da so knjigo o poslednjih stvareh lahko prodajali tudi ločeno od knjige o Jezusovem življenju: *ich hab es in dem Leben Christi, im Capitel von seinem Tod ausführlich beschriben*.¹⁴ Slovenski pisec pa opusti referenco na naslov knjige, govori le o poglavju, to pa je smiselno zlasti, če je tedaj pisal obsežnejši rokopis v več zvezkih, ki je omenjeno poglavje tudi dejansko vseboval.

Slika 2: Detajl rokopisa Ms 034, folij 2v z začetkom poglavja o preizkušnjah v trenutku smrti

Sklenemo lahko, da je eshatološka tematika človekovih poslednjih štirih stvari, kot jo je literarno in psihološko pronicljivo opisal pater Martin Cochem, Slovence zelo privlačila že v baročni dobi, toda izpričano še tudi v času, ki ga uveljavljeno zgodovinopisje prikazuje kot dobo razsvetljenstva in romantičnih idej. Eshatološka besedila so namreč slovenskim bralcem nudila globoko eksistencialno doživetje skrajnih meja, možnosti in stopnjevanja njihovega bitja: podoživljajoče in imaginarno občuteno dojetje lastne smrtnosti, njene tesnobe in groze, pa tudi njenega preseganja v moči večnega bivanja, ki ga človeku podeljuje Kristus. V tem so rokopisi o štirih poslednjih stvareh človeka nedvomno delovali kot edinstvena ter nenadomestljiva literarna ter duhovna besedila. Poleg gruče manjših, fragmentarnih rokopisov s posameznimi odlomki je zato nastala v slovenščini tudi plejada obsežnih rokopisnih prevodov ali predelav tega besedila. Z gotovostjo je bilo moč izpričati vsaj dva med seboj neodvisna prevoda (Ms 034 in 037). Eden od njiju pa je očitno obstajal tudi v več verzijah, ki so besedilno preoddajo slovenskega eshatološkega slovstva pomnožili in v njej odpirajo nova tekstnokritična in filološka vprašanja.

Viri

COCHEM, Martin von, 1696: *Anderer Theil deß grossen Lebens Christi, darinn die außführliche Beschreibung deß Allerheiligsten und bitteren Leydens unsers Herrn Jesu Christi und seiner lieben Mutter Mariae ...* [spletni vir: Google Books, poškodovan izvod, letnica ni gotova]

COCHEM, Martin von, 1712: *Das grosse Leben Christi oder ausführliche, andächtige, bewegliche und gantz vollkommene Beschreibung deß allerheiligsten Lebens und bitteren Leydens Unsers Herrn Jesu*

¹⁴ Prim. *Nützlicher Zusatz zu dem Leben Christi, von denen Vier letzten Dingen*, str. 7 v izdaji Cochem 1712.

Christi, und seiner glorwürdigsten Lieben Mutter Maria ... Samt einem nützlichen Zusatz, oder ausführlichen Beschreibung der vier letzten Dingen deß Menschens ... Maynz und Franckfurt in der Verlag Johann Mayers und Carl Joseph Bencards. [spletni vir: Bayerische StaatsBibliothek]

Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja [= NRSS], 2008–2011: Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja. Uredil Matija Ogrin. <http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:ms/VIEW/> (datum dostopa: 25. 9. 2017)

Literatura

AVSENIK NABERGOJ, Irena, 2016: Izvori in tradicija literarne zvrsti vita Christi v Poljanskem rokopisu. *Bogoslovni vestnik* 76/3–4. 585–596.

JÄGER, Gerhard, 1998: Uvod v klasično filologijo. Prevedli Kozma Ahačič idr. Ljubljana: Študentska založba.

MEID, Volker, 2009: *Die Deutsche Literatur im Zeitalter des Barocks*. München: Beck.

OGRIN, Matija, ŽEJN, Andrejka, 2016: Strojno podprta kolacija slovenskih rokopisnih besedil: Variantna mesta v luči računalniških algoritmov in vizualizacij. Tomaž Erjavec, Darja Fišer (ur.): *Zbornik konference Jezikovne tehnologije in digitalna humanistika, 29. september–1. oktober 2016*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 125–132.

SORČ, Ciril, 1997: *Eshatologija. Dovršitev sveta in človeka*. Priročniki Teološke fakultete. Ljubljana: Družina.

ŽEJN, Andrejka, 2017: Medbesedilnost in retoričnost baročne asketično-meditativne proze Poljanskega rokopisa. *Primerjalna književnost* 40/1. 175–193.

